

«Τόποι-Μνημεία-Μουσεία για τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο. Το παράδειγμα της Θεσσαλονίκης»

Εβραϊκό Νεκροταφείο

Ιστορικά κείμενα

Η καταστροφή του εβραϊκού νεκροταφείου κατά την διάρκεια της γερμανικής κατοχής

Τα σοβαρότερα γεγονότα, τα οποία οδήγησαν και στην ολοκληρωτική καταστροφή του εβραϊκού νεκροταφείου ξεκίνησαν ουσιαστικά κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο με την κατοχή της πόλης της Θεσσαλονίκης από τους Γερμανούς. Οι τελευταίοι εισέβαλαν στην πόλη τον Απρίλιο του 1941. Στην πόλη έφτασε το 1942 ο Μάξ Μέρτεν, γερμανός αξιωματικός και εισαγγελέας, κύριος υπεύθυνος για τη γενοκτονία των Εβραίων της Θεσσαλονίκης, τη λεηλασία των περιουσιών τους και την οριστική καταστροφή του εβραϊκού νεκροταφείου. Το Σεπτέμβριο του 1942 ζήτησε από την Ισραηλιτική Κοινότητα να του καταβληθεί το ποσό των 3,5 δις δραχμών ως λύτρα προκειμένου να απαλλάξει τους Εβραίους από την καταναγκαστική εργασία σε κατασκευή δρόμων σε μέρη όλης της Ελλάδας. Από τα 3,5 δις δραχμές τα 2,5 θα έπρεπε να καταβληθούν τοις μετρητοίς, ενώ το υπόλοιπο δισεκατομμύριο θα συμψηφιζόταν με την αποζημίωση που δήθεν θα έπαιρνε η Κοινότητα από την απαλλοτρίωση του εβραϊκού νεκροταφείου από τις κατοχικές δυνάμεις, οι οποίες διατείνονταν – ψευδώς φυσικά – πως το ήθελαν για στρατιωτική χρήση.

Για την Ισραηλιτική Κοινότητα το ζήτημα του νεκροταφείου της ήταν αδιαπραγμάτευτο, όπως και διεμήνυσε στις κατοχικές αρχές, ενώ παράλληλα θα έδινε 2 δις δραχμές. Τελικά, οι δύο πλευρές υπέγραψαν τη συμφωνία στις 17/10/1942, η οποία καθόριζε την απαλλαγή των Εβραίων από τα καταναγκαστικά έργα επί τη πληρωμή 2,5 δις δραχμών, τα οποία θα έπρεπε να καταβληθούν έως και τις 15/12/1942.

Από αυτό το χρονικό σημείο και ύστερα είχε αρχίσει η αντίστροφη πορεία για την καταστροφή του εβραϊκού νεκροταφείου με συνοπτικές διαδικασίες. Ήδη στις αρχές Δεκεμβρίου του 1942 είχε υποβληθεί το σχέδιο απαλλοτριώσεως του νεκροταφείου από τον Γραμματέα της Γενικής Διοικήσεως και ακολούθως στις 6 Δεκεμβρίου του 1942 ο Μέρτεν πήγε στο εβραϊκό νεκροταφείο. Συνοδευόταν από τον γενικό διοικητή Σιμωνίδη, τον γενικό γραμματέα του Αλμείδα, τον μηχανικό του Δήμου, τον αρχιραβίνο Κόρετς, τον μηχανικό Ελή Μοδιάνο και τον ραβίνο Μίκαελ Μόλχο. Ο τελευταίος ήταν αυτός που υπέδειξε στον Μέρτεν ποιοι τάφοι είχαν και την μεγαλύτερη ιστορική αξία.

Ο Μέρτεν δεν χρειάστηκε περισσότερο χρόνο για να αποφασίσει για την μοίρα του εβραϊκού νεκροταφείου. Συγκεκριμένα, αποφάσισε την απαλλοτρίωση τμήματος του νεκροταφείου κοντά στο πανεπιστήμιο και τον οικισμό Σαράντα Εκκλησιές, την μη διατάραξη του υπόλοιπου νεκροταφείου και την διατήρηση των τάφων που είχαν δημιουργηθεί τα τελευταία 30 χρόνια σε όλο το νεκροταφείο. Τίποτα όμως από όλα αυτά δεν τηρήθηκε. Την ίδια ημέρα ξεκίνησε η καταστροφή των τάφων όλου του νεκροταφείου, η οποία ήταν ολοκληρωτική. Όποιος βρέθηκε εκεί εκείνη την ημέρα μπορούσε να δει

σε όλο το χώρο του νεκροταφείου κατεστραμμένους τάφους, σπασμένες ταφόπλακες και τα οστά των νεκρών πεταμένα ασεβώς παντού. Οι ταφόπλακες μεταφέρθηκαν από το νεκροταφείο σε όλα τα μέρη της Θεσσαλονίκης και χρησιμοποιήθηκαν ως δομικό υλικό σε κάθε είδους οικοδομικές εργασίες. Οι ίδιοι οι Γερμανοί χρησιμοποίησαν ταφικές πλάκες για την κατασκευή πισίνας.

Οι Εβραίοι της Θεσσαλονίκης προσπάθησαν να συλλέξουν γρήγορα όσα οστά των συγγενών τους κατάφεραν. Με αυτόν τον τρόπο ένα σημαντικό νεκροταφείο μίας ιστορικής παρουσίας τουλάχιστον πέντε αιώνων αφέθηκε να καταστραφεί ολοσχερώς. Ακόμα τραγικότερο καθίσταται αυτό το γεγονός, καθώς οι Εβραίοι της πόλης πριν πάρουν το δρόμο για τα στρατόπεδα συγκέντρωσης βίωσαν αυτήν την σκληρή καταστροφή της τελευταίας κατοικίας των προγόνων τους. Μετά τον βίαιο εκτοπισμό των Εβραίων, το κατοχικό Υπουργείο Οικονομικών με την υπ' αριθμόν διαταγή του 5880/14-10-1943 προώθησε με συνοπτικές διαδικασίες την κατάληψη του εβραϊκού νεκροταφείου, καθώς εκλήφθηκε ως ένα ακίνητο που είχε εγκαταλειφθεί από τους ιδιοκτήτες του. Τελικά, θεωρήθηκε ως δημόσιο κτήμα και το Κτηματικό Γραφείο Θεσσαλονίκης το καταχώρησε στα αρχεία του με αριθμό καταχώρησης 1340/1944, ενώ το 1946 δόθηκε στους Εβραίους το δικαίωμα της περισυλλογής των ταφοπλακών.

Η τραγική κατάληξη του παλιού εβραϊκού νεκροταφείου της Θεσσαλονίκης υπήρξε αναμφίβολα συνυφασμένη με την δραματική εξόντωση της εβραϊκής κοινότητας την περίοδο της γερμανικής κατοχής. Εντούτοις, οι ευθύνες για την καταστροφή του νεκροταφείου δεν θα πρέπει να αποδοθούν μόνο στους Γερμανούς κατακτητές, αλλά βαρύνουν αναμφίβολα και κάποιους από τους πολίτες της πόλης της Θεσσαλονίκης που ενεπλάκησαν στο έργο της λεηλασίας του χώρου, όπως και στις κατοχικές αρχές της πόλης.

Είναι λυπηρό το γεγονός των λιγοστών και σύντομων αναφορών στην ιστορία του νεκροταφείου και το ζήτημα της καταστροφής του. Ένα γεγονός, το οποίο σαφώς συνδέεται με την οδυνηρή αναμόχλευση των τραγικών γεγονότων του παρελθόντος. Η δε τραγικότητα του ζητήματος της λήθης του εβραϊκού νεκροταφείου αποκτά έναν εντονότερο χαρακτήρα, όταν αναλογιστεί κανείς ποια ήταν η τύχη αντίστοιχων εβραϊκών νεκροταφείων σε άλλες ευρωπαϊκές πόλεις. Τα νεκροταφεία αυτά διατηρήθηκαν και αποτέλεσαν τμήμα του αστικού τοπίου της εκάστοτε πόλης (Βιέννη, Πράγα κ.ά.).

Φυσικά, οι νεκροί δεν μπορούν να μιλήσουν και ο ρους της ιστορίας δεν γυρνάει πίσω. Παρόλα αυτά, η ιστορία δεν πρέπει να λησμονείται και αν λάβουμε υπόψη μας το γεγονός πως πολλοί φοιτητές του Α.Π.Θ. δεν γνωρίζουν σήμερα τι βρισκόταν ή τι βρίσκεται κάτω από το έδαφος του πανεπιστημίου τους, πιστεύουμε πως το λιγότερο που θα μπορούσε να γίνει από την ελληνική πολιτεία θα ήταν μία υπενθύμιση της ύπαρξης του εβραϊκού νεκροταφείου – έστω – μέσω μίας αναμνηστικής πλάκας. Ίσως και η δημιουργία στο χώρο ενός μνημείου στη μνήμη αυτών των ανθρώπων που έζησαν και πέθαναν στην «Ιερουσαλήμ των Βαλκανίων» να αποτελούσε το ύστατο χρέος αυτής της πόλης που τόσο αγαπήθηκε από αυτούς.

Παπαναστασοπούλου, Χρυσοβαλάντη (2011) *Το εβραϊκό νεκροταφείο Θεσσαλονίκης. Ένας τόπος μνήμης και περισυλλογής*. Ανάκτηση από <http://www.jct.gr/view.php?id=316>